

Struktura fikcije

O sofistih je bilo skozi stoletja veliko napisanega, toda ker imamo na voljo večinoma bolj ali manj oddaljene interpretacije, ki si med seboj pogosto nasprotujejo (Aristofan–Platon, Platon–Aristotel, Hegel–Grote, Voegeli–Havelock), še danes velja, da o sofistih nimamo enotnega mnenja: niti o tem, kdo vse je spadal med sofiste, niti o tem, kaj je bila njihova glavna dejavnost (retorika, poučevanje *areté*) ter kakšen vpliv in obseg je imelo njihovo delovanje na zahodno antično in sodobno družbo.

Če odpremo *Slovar slovenskega knjižnega jezika* na strani, kjer najdemo slovarsko geslo *sofist*, vidimo naslednji definiciji: 1. *pristaš starogrške filozofske smeri, ki temelji na senzualizmu in spoznavnem relativizmu: sofist Protagora; ideje, metode sofistov*. 2. *slabš. kdor dokazuje, razglaša navidezne resnice, namerno zavajajoče trditve: ne bodi tak sofist*. Prvi pomen torej nevtrarno označuje neko držo filozofske smeri, ki temelji na čutnosti in relativizmu, čeravno tudi ta »nevtralnost« ni tako »nevtralna«, kot se morda zdi na prvi pogled, še posebej, če upoštevamo drugi pomen, ki »dopolnjuje« prvega: če pomena povežemo, dobimo – z malodane matematično eksaktnostjo – naslednjo trditev o sofistih in sofistiki: *pristaši senzualizma in spoznavnega realizma, ki dokazujejo navidezne resnice in podajajo namerno zavajajoče trditve*.

Za Barbaro Cassin, avtorico knjige *Sofistični učinek* (katere *Uvod* smo prevedli v pričujoči številki), kjer ponudi »sofistično branje zgodovine filozofije«, je ključen predvsem za ta drugi pomen, ki temelji na »moralni sodbi«. Sofisti so bili namreč od Platona naprej označeni kot tisti, ki prakticirajo neki način nefilozofiranja, neki način, ki nima dostojanstva, da doseže status filozofije. Za Cassinovo je problematično, da s tem, ko vprašanje razmerja med filozofijo in sofistiko reduciramo na »moralno vprašanje« (se pravi na vprašanje »rabe ali zlorabe« mišljenja in govorjenja), izgubimo to, kar je specifična sofistika kot take, namreč, da zmore z »golim« govorjenjem proizvesti »učinek-svet«.

Kaj to pomeni? Preprost primer oziroma trditev Cassinove je, da je »bit« (Parmenid) proizvod filozofske govorice natanko tako, kot je »ne-bit« proizvod sofistične govorice (Gorgija) in

hkrati natanko tako, kot je »Odisej« učinek pesniške govorice (Homer). Sopostavitev teh treh ravni na podlagi tega, da imamo vsakokrat opravka z govorico, da so vsi ti trije »pojavi« (bit, nebit, Odisej) učinek govorice, pa odpre možnost, kako pretehtati utečena binarna razmerja, kot npr. resnica–neresnica/laž (na ravni filozofije) ali pa dejanskost/fikcija (na ravni umetnosti in medijev). Skratka: sofistika, naj bo še tako »fiktivna«, zmore proizvesti natanko tako realne učinke, kot jih ima sama realnost. Potencial tega »sofističnega branja zgodovine filozofije« ima lahko daljnosežne posledice; ne samo v smislu, da pogledamo, za koga ali za katere prakse govorjenja se še danes uporablja oznaka »sofist«, ampak da ugotovimo, kaj vse ima danes status »sofistike« oziroma čemu danes ustreza struktura sofistike, struktura, ki ima korenine v starem sporu filozofov s sofisti, začenši s Platonovo kritiko Gorgija.

Neki drugi vidik razmerja med sofistiko in filozofijo, kolikor ostaja znotraj »antičnega« načina rezoniranja in hkrati zadevo reaktualizira tako, da jo reproducira, je zagotovo novodobni siloviti napad filozofa Rogerja Scrutona na filozofske svetovalce in njihovo enačenje s sofisti v članku *Vrnitev sofistov*, ki smo ga tudi prevedli v pričujoči številki. Scruton v članku razgali temeljno Platonovo kritiko sofistov, ki trdi, da so sofisti tisti, ki zase trdijo, da lahko ljudi s svojo *sophistikên technê* naredijo boljše (in jim pomagajo na poti do uspeha – javnega ali zasebnega) in to svojo večino drago prodajajo, hkrati pa ne vedo, kaj prodajajo oziroma ali je to, kar prodajajo, pravzaprav dobro ali slabo za njihove »stranke«. To kritiko Platon predstavi zlasti v dialogih Protagora, Hipija Večji, Hipija Manjši, Evtidem, kjer kritizira sofiste, da se razglašajo za plačane učitelje *aretê* (vrlina ali odličnost), pa sploh ne vedo, kaj to je. In ker ne vedo, kaj je *aretê*, kako jo potem lahko tudi učijo in za to zahtevajo še plačilo. Ker jih vodita pohlep in/ali čast, je rezultat zavajanje strank s prilagojeno vsebino, kar gre na račun oziroma obide – in to je temeljno – filozofski princip rigorozne resnice, ki se ne ozira na materialne, politične, partikularne, subjektivne interese, potrebe in želje.

Tematski blok, posvečen sofistiki in sofistom, pričujoče številke *Časopisa za kritiko znanosti*, se posledično ukvarja tako s klasično temo »boja med filozofijo in sofistiko«, kjer poskuša pokazati argumente in polje, na katerem so se gibali argumenti starih, kot tudi s tem, da odpira novodobne primere, kjer se oznaka »sofist« še vedno uporablja pejorativno. Zastavek je na kar najbolj elementarni ravni, saj se še danes uporabljajo opozicije in razlikovanja, ki jih je uporabljal Platon, da bi diskreditiral sofiste svojega časa. Tematski blok naprej pojem sofistike, razdelan na njeno strukturo, aplicira na najrazličnejše moderne in postmoderne »fikcije«, kot so umetnost, mediji (televizija in internet), pri čemer je zastavek seveda v tem, da so fikcije tega tipa strukturirane na način »sofistike« oziroma da je sofistika kot prva tarča »resnicoljubnosti« pravzaprav paradigma, na kateri temeljijo vse nadaljnje, tudi današnje distinkcije na resnično/lažno, dejansko/fiktivno itd. Mediji, kot sta npr. televizija ali internet, ki so pogosto dojeti kot »fiktivni«, kot »fikcija«, danes pravzaprav nadomeščajo samo realnost in ravno Baudrillardov koncept hiperrealnosti je način ali vsaj eden izmed načinov, kako dojeti to, da zmore fikcija proizvesti malodane enake učinke realnosti kot sama realnost. V tem pogledu je treba vzeti fikcijo zares in pokazati na njeno strukturo, na *strukturo fikcije*.